

Folklor Gelenekleri Bağlamında Azerbaycan Şiiri (20. Yüzyıl Başları)**Şerghiye MAMMADOVA*****Makale Bilgisi**

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 16.08.2023
Makalenin Kabul Tarihi: 20.10.2023
DOI: 10.54970/turkuaz.1344224

ÖZET

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan şiirinde folklor gelenekleri biçim, şekil ve tür bağlamında daha çok dikkat çekmektedir. Farklı farklı sanatçıların faaliyetlerinde halk şiiri biçimlerinden yararlanarak yazılan örnekler rastlanmaktadır. Bahsi geçen dönemde edebiyatın başlıca faaliyet yönü olan maarifçi realist, tenkidi realist ve romantik eğilimli şiirin gelenekle ilişkisinde esas itibarıyla tür meselesinden yola çıkmıştır. Bu anlamda şiirde folklor geleneklerine başvurulmasının, ondan üretken bir biçimde yararlanmanın temelinde tür meseleleri ilk sırada durmaktadır. 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan şiirinin tür özellikleri açısından incelenmesi açık bir şekilde gösteriyor ki bu dönemde yeni biçimlerde şiir örneklerinin oluşması sadece konu, içerik ve problemin güncelliği ve geleneğe dayanmasıyla oluşmamış, aynı zamanda yeni edebî türlere sürekli başvurulmasında, tür arayışlarında da özgünlük kazanmıştır. Diğer edebî türlerle karşılaştırıldığında şiir, tür açısından çeşitliliği, şekil farklılıkları ile önemli ölçüde ayırt edilmektedir. Bu durum, bütün Türk dünyasında olduğu gibi Azerbaycan edebiyatında da şiirin belirli edebî türlerden farklı olarak daha eski köklere dayanmasından aynı zamanda da biçim ve şekil bakımından kendine has şiirsel tonlara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Azerbaycan şiirinin Abbas Sehhet, Hüseyin Cavid, Ahmet Cevat gibi önemli sanatçıların edebî mirasları bağlamında problemin açıklanması ve çözümü folklor kaynakları gelenekleriyle ilgili birtakım önemli hususların ortaya çıkarılmasına ve gerekli sonuçlara varılmasına olanak sağlamaktadır. Bu şairlerin faaliyetlerinde divan edebiyatı örnekleriyle birlikte şarkı, türkü, nağme, koşma, tecnis, geraylı, mâni gibi halk şiiri biçimlerinde yazılan eserlere rastlanması sanatlarının biçim ve tür çeşitliliğinin tezahürü olarak yorumlanabilir. Şiirlerde konu, içerik, biçim özgünlüğü ile birlikte geniş tür yelpazesi ve çeşitliliğin bulunması ise her şeyden önce folklor ve klasik yazılı edebiyatının zengin geleneklerinden kaynaklanmaktadır. Genel olarak 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan edebiyatında folklor motiflerine ve halk şiiri biçimlerine başvurunun yoğunlaşması dönemin toplumsal talebi olarak nitelendirilmektedir. Burada aynı zamanda dönemin önde gelen akımlarından olan maarifçi realizmin önemli etkisi unutulmamalıdır. Doğrudan halk şiirinden kaynaklanarak oluşan eserlerde fikrin, düşüncenin akıcı ve net

Content of this Journal is licensed under
Creative Commons Attribution NonCommercial
4.0 International (CC BY-NC 4.0)

* Doç. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Nizami Gencevî Adına Edebiyat Enstitüsü,
Bakü/Azerbaycan. E- posta: maarifci_qadinlar@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-9964-5057

bir şekilde ifade edilmesine, dil ve üslup çeşitliliğine geniş olanaklar sağlandığı dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan şiiri, Folklor, Tür, Gelenek, Yenilikçilik.

Azerbaijan Poetry in the Context of the Traditions of Folklore (Early 20th Century)

ABSTRACT

At the beginning of the 20th century, folklore traditions in Azerbaijani poetry attract more attention in terms of form, form and genre. In the activities of different artists, there are examples written using the forms of folk poetry. In the aforementioned period, the main activity direction of literature, educational realist, criticism realist and romantic inclined poetry, in relation to tradition, has basically started from the issue of genre. In this sense, genre issues stand in the first place on the basis of applying folklore traditions in poetry and making use of them productively. The examination of Azerbaijani poetry in terms of genre characteristics at the beginning of the 20th century clearly shows that the formation of poetry examples in new forms in this period was not only formed by the topic, content and problem being up-to-date and based on tradition, but also gained originality in the search for new literary genres and genres. Compared to other literary genres, poetry is significantly distinguished by its diversity in genre and shape differences. This is due to the fact that poetry in Azerbaijani literature, as in the whole Turkish world, is based on older roots, unlike certain literary genres, and has its own poetic tones in terms of form and form. Explaining and solving the problem in the context of the literary heritage of important artists of Azerbaijani poetry such as Abbas Sahhat, Hüseyin Javid, Ahmet Cavat allows to reveal some important issues about folklore sources and traditions and to reach necessary conclusions. In the activities of these poets, the presence of works written in the forms of folk poetry such as song, folk song, tune, Kosma, tecnis, gerayli, and mani, together with examples of divan literature, can be interpreted as the manifestation of the diversity of forms and genres of their arts. The wide range of genres and diversity in poems, along with the originality of subject, content and form, is primarily due to the rich traditions of folklore and classical written literature. In general, the intensification of reference to folklore motifs and forms in Azerbaijani literature at the beginning of the 20th century is characterized as the social demand of the period. At the same time, the important influence of educational realism, one of the leading movements of the period, should not be forgotten. It is noteworthy that in the works that are directly derived from folklore poetry, wide opportunities are provided for the fluent and clear expression of ideas and thoughts, and for language and stylistic diversity.

Keywords: Azerbaijani poetry, Folklore, Genre, Tradition, Innovation.

GİRİŞ

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan şiirinde folklor motiflerinin ve halk edebiyatı geleneklerinin güçlenmesi, çeşitli şiir biçimlerinin sıkça ve hızlı bir şekilde kullanılması öncelikle dönemin toplumsal talebi olarak gerçekleşmektedir. Millî basının gelişmesi, Çarlık Rusya'nın çöküşü arifesinde baş gösteren, savaş ve devrimlerin eşlik ettiği olayların ortaya çıkardığı siyasi çalkalanmalar, edebiyatın toplumsal problemlere yönelik meselelere dikkat çekmesi, bütün bunlar edebi ideolojinin yenilenmesini koşullandırmaktaydı. Toplumda baş gösteren değişimlerin edebiyatı, aynı zamanda şiiri etkilemesi, onun gelişme yönünü belirlemesi buradan kaynaklanmaktadır.

Azerbaycan şiirinde bahsedilen dönemde ister maarifçi realist, isterse tenkidi realist, isterse de romantik eğilimli edebî gelenek ve yenilikçilik meselesine aynı zamanda tür arayışları da eşlik

ettiğinden meselenin bu zeminde araştırılmasını kaçınılmaz kılıyor. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, maarifçi realist şiir kendine has estetik düşünce niteliklerine sahiptir. Bu özgünlük hiç kuşkusuz tür seçiminde de kendini belli etmektedir. Zira şiir dilinin sadeleşmesi, ortaya atılan problemin dikkat çekmesi, geniş okur kitlesi kazanması açısından başarılı bir türün seçilmesi çok önemlidir.

Maarifçi realizm edebiyatını “yüzyıllardır süre gelen Azerbaycan edebî düşüncesinin önemli bir aşaması” olarak değerlendiren Prof. İsa Habıbbeyli’ye göre: *“Maarifçilik – Azerbaycan edebiyatında yeni türlerin oluşmasını zaruri bir talep gibi meydana çıkarmıştır. Yeni zaman hayatı, toplumsal manevi ilişkileri bütün derinliğiyle ifade eden türleri talep etmekteydi.”* [Habıbbeyli: 2017]. Bu kanaate katılmamak mümkün değildir. Çünkü özellikle maarifçi realist akımın oluşması ve güçlenmesiyle birlikte bahsi geçen dönemde birçok şiir biçimiyle birlikte halk edebiyatından kaynaklanan türler gelişmiştir.

Görüldüğü gibi, 20. yüzyılın başlarında maarifçi realist şiirin tercih ettiği türler tenkidi realist ve romantik şiirde karşılaşılan tür ve biçimlerden o kadar da farklı değildir. Bu durum öncelikle dönemin ve edebî muhitin belirli koşullarından kaynaklanmaktadır. Zira incelenen dönemde edebî estetik kelimelerin yüklendiği yurttaşlık misyonu tarihin hiçbir döneminde bu kadar önemsenmemiş, öncü bir işlevsellik kazanmamıştır. Diğer taraftan geçtiğimiz yüzyılın başlarında aynı sanatçıların çeşitli yaratıcı üsluplarda yazdıklarını da gözden kaçırmamak gerekir.

Köklü bir tarihe sahip Azerbaycan şiirinde geçen yüzyılın başlarında sözlü halk edebiyatının mâni, geraylı, koşma, türkü, nağme, şarkıyla birlikte üçlü, dördlü, beşli gibi hece ölçüleri oldukça yaygın kullanılmıştır. Hiç kuşkusuz, halk şiiri biçimlerinin millî şiirde kullanılması yeni değildir, ciddi bir geleneğe dayanmaktadır. Özellikle Azerbaycan aşıklarının faaliyetinde bunun zengin örnekleri bulunmaktadır [Veliyev, 1970: 219-232]. Bununla birlikte, Azerbaycan şiirinde folklor motiflerinin şekillenmesinde aşık edebiyatının da önemli rol üstlendiği unutulmamalıdır [Hasankızı, 2010: 133]. Lakin edebiyat tarihinin diğer aşamalarıyla karşılaştırdığımızda 20. yüzyılın başlarında halk şiirine dönüş gelip geçici değil, tutarlı ve sistematik bir karakter taşımıştır. Özellikle bu dönemde halk şiiri biçimlerinde ortaya çıkan örnekler bahsi geçen yönün tamamen edebiyatın temeline oturmasını sağlamış, edebî dilin saflaşmasında müstesna rol üstlenmiştir. Fakat önemli bir noktaya değinmeden geçmeyelim, hangi edebî ekole ait olurlarsa olsunlar farklı farklı sanatçıların, kalem sahiplerinin genellikle halk şiiri türlerine yaratıcı bir şekilde başvurdukları anlaşılmaktadır.

Şiirde Biçim ve Tür Düzeyinde Folklor Gelenekleri

20. yüzyıl Azerbaycan şiirinin tür ve biçim arayışları bağlamında değerlendirilmesi diğer zaruri noktaların ortaya çıkarılması bakımından da önem arz etmektedir. İster halk şiiri biçimlerine ister divan edebiyatı türlerine isterse de yeni şiir şekillerinin tercih edilmesi yalnız gelenek ve yenilikçilik problemiyle sınırlandırılmamış, aynı zamanda eski ve yeni şiir meselesine dikkat çekilmesini de sağlamıştır. Elbette bütün dönemlerde biçim çeşitliliği şiir metinlerinin yüksek estetik ifadelerle sunulması için şiirsel arayışların sonucu olarak karakterize edilir. Bu durum tesadüf olarak algılanmamalıdır, zira edebî eserde ortaya atılan problemin daha hızlı bir şekilde okurun dikkatini çekmesi, edebî mirasa dönüşmesi için biçim çeşitliliğinin önemi sır değildir. Sanatsal üretim sürecinde biçimin iyileştirilmesinin, özünde konunun mükemmelleşmesi anlamına geldiği aşıkardır.

Biçim çeşitliliğini şekillendiren etkenlerin önemli bir kısmı ise tür arayışlarıyla gerçekleşir. Gelenek ve yenilikçilik problemini nitelendirirken tür meselesinin dikkat merkezine çekilmesi, pek çok durumda edebî ve teorik analizlerin tür ilkelerine göre yapılması tesadüf değildir. Herhangi bir eserin edebî estetik özelliğinin türüyle doğrudan ilgili olması bir gerçektir. Başka bir deyişle, başvuru konu, aşılana düşünce, ortaya atılan probleme bağlı olmadan edebî eserin, aynı zamanda şiirin yazılışında tür uyumsuzluğu metnin bütününe, bir sanat örneği olarak mükemmelliğine gerçek anlamda ciddi zararlar verir.

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan romantik şiirinin temsilcileri arasında Hüseyin Cavid'in şiir sanatı tür ve biçim çeşitliliğiyle birlikte yazı tarzının farklılığıyla da dikkat çekmektedir. Ünlü şair konu ve problem meselesinde olduğu gibi yazılarının biçim ve şekil bakımından da yeni olmasına özel önem vermiştir. Prof. Memmed Cafer bu konuyla ilgili şöyle yazar: “Hüseyin Cavid şiirin bütün türlerinde (manzum piyeslerinde, uzun şiirlerinde, konulu şiirlerinde, siyasi toplumsal ve felsefi parçalarında, lirik eserlerinde klasik şiirin ve sözlü halk şiirinin bütün önemli biçimlerinden) üçlü, dörtlü, koşma, mâni, rubai, mesnevi, beşli, muhammes (altılı), müseddes, gazel, terkihibent, müstezat, türkü, nağme, şarkı vs...” [Oruçeliyev, 2012: 254-255].

“Edebî yaratıcılığı mühaceret edebî tenkidinin dikkatini daha çok çekmiş” [Sultanlı, 2007: 115], üslup açısından divan edebiyatına bağlı olan Hüseyin Cavid'in şarkı, türkü, nağme gibi halk şiiri biçimlerinde kaleme aldığı eserleri onun şiir sanatının biçim ve tür yelpazesini şekillendirmektedir. Edibin bu türlere hızlı yaklaşımı Azerbaycan edebiyatında şiir dilinin önemli ölçüde sadeleşmesini, Arapça ve Farsça terkiplerden kurtulmasını sağlamıştır. Lakin bir meseleye de dikkat çekmek gerekir ki Hüseyin Cavid'in kaleme aldığı şarkı ve türkülerin bir kısmı “klasik şiir biçimlerinde yazılmıştır”, şair “klasik edebiyat gelenekleriyle beslenen bu şiir biçimlerinden ustalıklarla yararlanarak eserlerinde çeşitliliği sağlamıştır” [Hüseyinli, 2019: 172].

Hüseyin Cavid'in geleneksel hece ölçüsünde oluşan şiir sanatının biçim, şekil bakımından zenginleşmesinde de müstesna hizmetleri bulunan sanatçılardan biri olması oldukça ilginçtir. Çünkü “Hüseyin Cavid'e kadar Azerbaycan şiirinde hece ölçüsünün on ikili, on dörtlü, on beşli, on altılı gibi biçimleri onun yaratıcılık çabaları sonucunda yeni bir canlılık kazanmıştı” [Enveroğlu, 2008: 233]. Geleneğe daima üretken bir şekilde yaklaşması onun şiirlerinin konu yeniliğini sağlarken biçim bakımından yenilikçiliğini de koşullandırmıştır. Şairin sözlü edebiyatın en yaygın türlerinden olan koşma türünde kaleme aldığı *Benim Tanrım* şiiri hem konu hem de biçim ve şekil bakımından onun şiir faaliyetinde önemli bir yer tutmaktadır.

*Her kulun cihanda bir penahı var,
Her ehli halın bir kablegâhı var,
Herkesin bir aşkı, bir ilahı var,
Benim tanrım güzelliştir, sevgidir* [Cavid, 2005: 130].

Şiirde şairin tanrısının güzellik, sevgi olduğunu orijinal şiirsel tarzda ifade etmesi eserin estetik düşünce temelini oluşturmaktadır. Hiç kuşkusuz, şiirin aşık edebiyatının yaygın biçimlerinden olan koşma şeklinde yazılması dil ve üslup açısından sadeliğini de sağlamıştır.

*Güzel sevimlidir, cellat olsa da;
Sevgi hoştur, sonu feryat olsa da;
Uğrunda benliğim berbat olsa da,
Son dildarım güzelliştir, sevgidir* [Cavid, 2005: 130].

Şairin beş ciltlik eserler seçkisine yazılan “Hüseyin Cavid’in Yaratıcılığı” başlıklı önsözün yazarı eleştirmen Yaşar Karayev’e göre: “*Koşma türünde yazılan bu şiirde Hüseyin Cavid Fuzuli ekolünün doğrudan mirasçısı olarak çıkış yapmaktadır. ‘Sevgisiz bir başta akrepler gezer’ ifadesi Fuzuli’nin Habibi’ye yazdığı tahmisindeki ‘kafatasımın kemiklerinin içini akrepler mesken edinse bile senin sevgini unutmam’ mısralarını anımsatmaktadır*”_ [Cavid, 2005: 10]. Hüseyin Cavid’in *Çoban Türküsü* şiiri de koşma türünde kaleme alınmış kusursuz edebî örneklerden biridir. Sözlü halk şiirinin edebî özelliklerini yansıtan bu yazı sadece şairin faaliyetinde değil, genel olarak dönemin şiir sanatında dikkat çeken örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

*Açmasın çiçekler, gülmesin güller,
Ötüşmesin tatlı dilli bülbüller,
Derdim çoktur, eller, eller, ay eller!
Yar yar deyip gece gündüz ağlarım* [Cavid, 2005: 74]

Bahsi geçen dönemin şiir sanatında tür özgünlüğü bakımından Abbas Sehhet’in (1874- 1918) *Ninni* şiiri de dikkat çekmektedir. Bir annenin ağzından bebeğine hitaben yazılan şiirsadece evlat sevgisini ifade eden estetik düşünceyle sınırlandırılmamakta, aynı zamanda sosyal değer ve konu da içermektedir.

*Yavrum, uyu! Kuzum, uyu! Ağlama,
Yaralıdır göğsüm bir de dağlama.
Annene biraz da olsa şefkat et,
Hasta yavrum, yeter bunca, rahat et.* [Sehhet, 2005: 83].

Abbas Sehhet’in çocuk eserleri içerisinde önemli bir yere sahip olan *Ana ve Oğul* şiiri altılı ölçüde kaleme alınmıştır. Annenin evladına öğüdü şeklinde yazılan şiirin konusu, sade üslubuyla birlikte şiirsel ritmi ve uyumuyla da dikkat çekmektedir.

*Gün çıkıp dağü taşa nur serper,
Herkes dünyada çalışmayı sever.
Hepsi bir semte gider ehli hüner.
Ana evladına şefkatle der:
Yatma bu payede rahat, a çocuk!
Etme tembelliği adet a çocuk!* [Sehhet 2005: 157].

Abbas Sehhet’in kaleminden çıkan *Civcivler, Kuşlar* şiirleri çocuk şarkısı olarak düşünülmüş eşsiz şiir örneklerindedir. Eğlenceli, uyumlu, sade üslupla yazılan şiirlerin çeşitli incelemelerde çocuk edebiyatının mükemmel örneklerinden biri olarak değerlendirilmesi tesadüf değildir.

*Civcivlerim bezeklidir,
Bezeklidir, düzeklidir,
Sarı, çil çil, her renklidir
Yer, içer civcivlerim,
Doyup kaçır civcivlerim* [Sehhet, 2005: 158].

Şairin *Kuşlar* şiiri de benzer şiirsel üslubun, aynı tarzın ürünü olarak dikkat çekmektedir. Şiirin folklor motiflerinden yararlanarak yazılması estetik özelliğini oluşturmaktadır.

Kuşlar, kuşlar, a kuşlar!

*Kırlangıçlar, a kuşlar!
Cehceh vurun burada,
Kâh yerde, kâh yuvada.
Konun bu tek budağa,
Çok gitmeyin uzağa [Sehhet, 2005: 161].*

Abbas Sehhet'in halk şiiri tarzında kaleme alınan *Çiçeklerin Bahsi* eseri özgün tür ve şekliyle şairin sanatında özel bir yere sahiptir. Burada çeşitli gül, beyaz zambak ve şebboy çiçeğinin konuşması, tartışması zemininde ilginç, unutulmaz şiirsel diyalog, estetik tablo oluşturulmuştur. Biçim bakımından Fuzuli'nin *Meyvelerin Sohbeti* eserini anımsatan bu şiirde şair alegorik bir şekilde her çiçeği kendi dilinde konuşturmuş, onların farklı özelliklerini açıklamaya çalışmıştır.

20. yüzyılın başlarında "edebiyatın diğer dallarına kıyasla şiirde daha ciddi başarılar elde edilmiştir. Burada kuşkusuz, gelenekten kaynaklanan etkenlerin yanısıra şiir sanatının dinamikliği, değişkenliği, tür özellikleri ve diğer faktörler de söz konusudur" [Sultanlı, 2021: 288]. Azerbaycan şiirinde Ahmet Cevat'ın (1892-1937) halk şiir üslubunda yazdığı eserleri, özellikle mâni, koşma ve geraylıları güzel sanat örnekleri olarak dikkat çekmektedir. Şairin başvurduğu halk şiiri biçimleri içerisinde mâniler ağır basmaktadır. Lakin 1977 yılında Elm Yayınları tarafından basılan *Bayatılar (17.-20. yüzyıllar)* kitabında şairin kaleminden çıkan mânileri kendisinin Zagatala ve Balaken'de derlediği belirtilmiştir. Gerçekte ise bu mâniler geleneksel folklor örnekleri olarak değerlendirilen derlenip toplanmış malzemeler değil, Ahmet Cevat'ın çeşitli dönemlerde bizzat kaleme aldığı eserlerdir. Elbette, mânileri inceledikçe ister konuları ister dil üslup isterse de biçim ve sanatsallık özellikleri bu durumu zorlanmadan anlamaya olanak sağlamaktadır.

*Bir çift kuş var gül üste,
Bir çift göz var yol üste.
Tanrım, beni öldürme,
Düğünüm var yıl üste! [Cevat, 2005: 157]*

Ahmet Cevat'ın kalemine ait, çeşitli dönemlerin ürünü olan *Seher Seher, Olmaz, Ben Buldum, Dönüyor, Bir Gün, Şükriye İçin, Kurban Olduğum, Gence'den Geliyorum, Gelin, Yaralı Kuş, Sen, Kaldı, Tan Yıldızı, İmdat, Akşamlar, Yazık* koşmaları, *Gözüm Gördü Gönlüm Sevdî, Kaldı, Beşik, Ne Gördümse, Mayıs, Aşığın Derdi, Çırpınırdı Karadenizgibi* geraylı türünde yazılmış şiirler sadece onun sanat faaliyetinin değil genel olarak 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan şiirinin mükemmel edebiyat örnekleri olarak değerlendirilmektedir. "Azerbaycan halk edebiyatının ana unsurlarından biri" [Hasankızı, 2012: 161] olan ozan edebiyatının şairin şiirlerini önemli ölçüde etkilediğini de belirtmekte fayda var. Şairin Şemkirli Hüseyin'e nazire olarak kaleme aldığı *Seher Seher* redifli şiiri dil ve üslubunun sadeliği, düşünceyi açık ve net bir şekilde ifade etmesiyle diğer eserlerinden ayrılmaktadır.

*Güllerin üstünde parlayan şehdi,
Kalbimden geçenler ne serin mehdi!
Gözüme gözükken gövsü- güzehdi,
Hicran kederini sil seher seher! [Cevat, 2005: 25]*

Ahmet Cevat'ın Yahya Bey Dilgem'e nazire tarzında yazdığı *Olmaz* redifli koşması şairin bireysel üslubuna göre aynı sanatsal ruh halini ve şiirsel uyumu sergilemektedir. Burada içeriğin derinliğiyle birlikte biçim ve şekil özgünlüğü de göze çarpmaktadır.

*Gökte şimşek gibi çaktım, ölmedim,
Kendimi yandırıp yaktım, ölmedim!
Yoluna, izine baktım, ölmedim,
Mecnunu bu kadar sındırmak olmaz!* [Cevat, 2005: 24]

“Türkiyede’ki milliyetçi edebiyat akımının tesirinde kalmış” [Caferoğlu, 1991: 196] Ahmet Cevat’ın geleneksel koşma türünün kalıp ve ölçülerine gerektiği gibi uymaması, bazı durumlarda geleneksel şekle yenilikçi tonlar katmış olmasıdır. Şöyle ki şairin bazı koşmalarında ilk bentten önce şiirin asıl düşüncesini yansıtan çift dizeye rastlamaktayız. Şairin *Yaralı Kuş*, *İmdat* ve diğer şiirleri bu açıdan dikkat çekmektedir. Örnek olarak *Yaralı Kuş* şiirine bakalım:

*Yaralıdır gönlüm kuşu yaralı,
Yaralandı yazık şair olalı!*

*Bir derinlikte ki her düşen çıkmaz,
Kurtulmaz istiyor, kanat yaramaz!
İmdatına gelen ümidinden az,
Yaralıdır gönlüm kuşu, yaralı!* [Cevat, 2005: 101].

Ahmet Cevat’ın ona sonradan ün kazandıran *Gözüm Gördü Gönlüm Sevdi* şiiri ise geraylı türünde yazılan özgün, eşsiz sanat örneklerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Çok sevdiği eşi Şükriye Hanım’a yazdığı bu şiir şairin halk şiiri tarzında kaleme aldığı diğer eserleri gibi sade, açık bir dilde yazılmıştır:

*Batum eski Kız Kalesi,
Batum yurdun göz kalesi!
Hakanımın öz kalesi,
Sende doğmuş Şükriye’em, hey!* [Cevat, 2005: 29].

Ahmet Cevat’ın şarkı türünde yazdığı eserleri de özgünlükleriyle dikkat çeker. Onun *Yavrularıma*, *Oyun* şiirleri bu şiir türünün eşsiz örnekleri olarak değerlendirilebilir. Şairin şarkıları arasında çocuklar için yazdığı *Yavrularıma* redifli eseri daha fazla göze çarpmaktadır. Şarkı türüne özgü ritim, uyum bu şiirde kendini göstermektedir.

*Toplayıp bir deste çiçek
Hadi gelin mektebe gidek.
Tembelliğe lanet edek.
Oldu bahar güle güle!
Geldi bahar güle güle!* [Cevat, 2005: 29].

Ahmet Cevat’ın ikili, üçlü, dördü ölçülerde yazdığı eserleri de halk şiiri tarzındadır. Bu şiirlerde şair daha çok canlı düşünceyi düzgün bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Şairin beşli ölçüyle yazdığı şiirlerinin dikkat çeken hususlarından biri her bendin ikinci dizesinin sonda tekrarlanmasıdır. Hiç kuşkusuz bu biçim şairin sanatına mahsus yeniliklerden biri olarak nitelendirilebilir.

*Derler ki güzellik geldi giderdir,
Güzellik odur ki duyanı olsun!
Güzellik odur ki!.. Yoksa hederdir,*

*Başını bu yolda koyanı olsun!
Güzellik odur ki duyanı olsun!* [Cevat, 2005: 36].

Faaliyetinin sonraki dönemlerinde de Samed Vurgun'un eserlerinde bu şiir biçimine hızlı bir geçiş gözlenmektedir ki bütün bunlar şairin sürekli olarak folklordan yararlandığını ve onu üretken bir şekilde kullandığını göstermektedir.

İncelemelerden açıkça görüldüğü gibi 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan şiir sanatı halk şiiri geleneklerine yeterince bağlı kalmış, onun tür, şekil ve biçimlerinden yararlanmıştı. Lakin farklı farklı şairlerin halk şiiri şekillerine başvurmaları taklitçilik, nazire yazma ve klasik geleneği olduğu gibi yaşatma amacına hizmet etmemiş, mevcut şiirsel kalıplara üretken bir şekilde yaklaşarak yeni eserler ortaya çıkarmalarını sağlamıştır. Genel olarak 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan şiiri gelenek ve yenilikçilik bağlamında edebiyat tarihinin bütün evrelerinden farklı, eşsiz, özgün bir şekilde gelişme yolu izlemiştir. Bu özgünlük sadece klasik gelenekten yararlanma yöntemlerinde değil, aynı zamanda estetik düşünceye hâkim olan yenilikçi düşüncenin gelişmesi ile de belirlenir. Bir başka deyişle, söz konusu dönemde millî şiirin klasik geleneğe yaslanması, ondan üretken bir şekilde faydalanması basit bir nitelik taşımamış, buna yenilikçilik eşlik etmiş, pek çok durumda bu husus başı çeken yön olmuştur.

SONUÇ

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan şiirinde folklor gelenekleri belirgin bir şekilde ifade edilmiş, bir yandan halk şiirinin biçim ve türlerine sürekli başvurulurken öte yandan klasik yazılı örneklerden yararlanılmış, bu durum da genele olarak dönemin şiir sanatında benzersiz bir şiirsel yelpaze oluşturmuştur. Bu dönemde sanatsal arayışlarıyla daha fazla dikkat çeken Abbas Sehhet, Hüseyin Cavid, Ahmet Cevat vb. eserleri halk şiiri geleneklerinin yaşatılması ve onlardan ustalıkla yararlanma açısından ilgi çekmektedir. Bu şairlerin divan şiirinin yanı sıra halk edebiyatı türlerine başvurmaları tesadüf olarak kabul edilmemeli, aynı zamanda dönemin toplumsal talebi olarak değerlendirilmelidir. Özellikle şarkı, türkü, nağme, koşma, geraylı, mâni vb. halk şiiri türlerinde kaleme alınan eserlerin ortaya çıkması bunun canlı örneğidir.

Söz konusu dönemde şiire özgü ve dikkat çekici hususlardan biri de yaşanan toplumsal siyasi süreçlerin arka fonunda geleneksel türlerin önemli bir bölümünün birtakım yeni şiirsel nitelikler kazanmasıdır. Bu durum, yazılan örneklerin folklor motifleriyle zenginleşerek yeni anlam ifade etmesi demektir. 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan şiirinde çeşitli edebî yönlerin varlığı konu, içerik ve biçim açısından çeşitlilik sağlamakla birlikte halk şiiri geleneklerinden de yararlanmayı sağlayan etkenlerden biri olarak nitelendirilir.

KAYNAKÇA

Akpınar Y. (1994). *Azeri edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Caferoğlu A. (1991). *Azerbaycan edebiyatı*. "Türk Dünyası Edebiyatı", I, s. 140-217, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Cevat A. (2005). *Seçilmiş eserleri*. Bakü: Şark- Garp Neşriyatı.

Cavid H. (2002). *Eserleri*. 1. Cilt, Bakü: Lider Neşriyatı, Bakü, 2005.

- Enveroğlu H. (2008). *Azerbaycan Şiirinin poetikası*. Bakü: Nurlan Neşriyatı.
- Habibbeyli İ. (2017). Maarifçilik ve Realizm, 525. Gazete, 18 Aralık 2017.
- Hasankızı A. (2010). Mühaceretteki araŐtırmalara konu olan halk isyanları ile ilgili olan folklorik eserler. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 189, 127-133.
- Hasankızı A. (2012). Azerbaycan'ın sürgün aydınlarının kadın aŐıklarla ilgili araştırmaları. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 199, 161-172.
- HaŐimli H. (2002). *20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatında yeni lirik türler*. Bakü: Elm Neşriyatı.
- HaŐimli H (2017). *Őeypur dergisi ve edebî tarihi hakikatler*. Bakü: Elm ve Tahsil Neşriyatı.
- Hüseyinli H. (2019). İnsan kâh bir Őeytan kâh bir melektir. *Azerbaycan Dergisi*, 12, 170-174.
- Kabaklı A. (1967). *Türk edebiyatı*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Köçerli F. (2005). *Azerbaycan edebiyatı*. 2. cilt, Bakü: Avrasya Press Neşriyatı.
- Oruçeliyev, İ. (Ed.) (2012). *Cavid'i hatırlarken, makaleler ve hatıralar*. 2. Basım, Bakü: Zerdabi Neşriyatı.
- Sehhet A. (2005). *Seçilmiş eserleri*. Bakü: Lider Neşriyatı.
- Sultanlı V. (2007). *Azerbaycan mühaceret edebiyatı*. İstanbul: Avrupa Yakası Yayınları.
- Sultanlı V. (2021). *Azerbaycan halk cumhuriyeti döneminde edebiyat*. Azerbaycan Düşünce Tarihi, Ankara: YTB Yayınları.
- Veliyev V. (1970). *Azerbaycan sözlü halk edebiyatı*. Bakü: ADÜ Neşriyatı.